

بررسی تغییرات مواد شبه جیبرلیک اسید در طول دوره چینه سرمایی در بذر زیتون

جعفر امیری و مجید راحمی^۱

چکیده

این پژوهش به منظور بررسی تغییرات مواد شبه جیبرلیک اسید در طول دوره چینه سرمایی (۰، ۱۰، ۲۰، ۳۰ روز در ۱۰°C) و بدون چینه سرمایی در بذر ارقام آرپکنین و زرد، انجام شد. در آزمایش اول، عصاره‌گیری از بذرهای دو رقم آرپکنین و زرد با اتانول (۸۰٪) انجام گردید و سپس با اتیل استات، خالص گردید. با استفاده از روش کروماتوگرافی لایه‌ای مواد شبه جیبرلیک اسید از عصاره جدا شد. به منظور مقایسه فعالیت بیولوژیکی کاهو قسمت‌های جدا شده، توسط TLC از آزمون هیپوکوتیل کاهو استفاده شد. نتایج به‌دست آمده از آزمایش اول نشان داد که در هر دو رقم با افزایش مدت چینه سرمایی مقدار مواد شبه جیبرلیک اسید افزایش می‌یابد. در آزمایش دوم عصاره‌گیری از قسمت‌های مختلف بذر بدون چینه سرمایی صورت گرفت. نتیجه آزمایش دوم نشان داد که در هر دو رقم، میزان مواد شبه جیبرلیک اسید آن در رویان بیشتر از سایر قسمت‌های بذر می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: چینه سرمایی، مواد شبه جیبرلیک اسید، کروماتوگرافی، بذر زیتون

مقدمه

داراست (۲). طبق آماري که سازمان‌های جهانی منتشر کرده است و مورد تأیید بسیاری از پژوهشگران نیز می‌باشد، در حدود ۸۰۰ میلیون درخت زیتون در مساحتی بیش از ۱۰ میلیون هکتار در دنیا وجود دارد (۳). روی هم رفته حدود ۹۷ درصد از درختان زیتون دنیا در مناطق اطراف دریای مدیترانه کاشته شده‌اند (۳). زیتون از طریق بذر، قلمه چوب نیمه سخت و قلمه چوب سخت افزایش می‌یابد (۱۰). در حال حاضر تنژگی بذر، یک مشکل اصلی و عمده در ازدیاد زیتون محسوب می‌شود. سرعت تنژگی بذرها در زیتون، خیلی کند بوده و در

زیتون، جزء اولین درختان میوه‌ای بوده که با ظهور نخستین انسان‌های متمدن، در شرق مدیترانه (سوریه کنونی) ظاهر شده و بیش از ۶۰۰۰ سال پیشینه دارد (۲). زیتون در عرض‌های جغرافیایی ۲۰ تا ۴۵ درجه شمالی و جنوبی پرورش می‌یابد ولی تولید تجاری آن محدود به عرض‌های جغرافیایی ۳۰ تا ۴۵ درجه شمالی و جنوبی می‌باشد. آب و هوای مدیترانه‌ای که دارای بهار و پاییز کوتاه، تابستان گرم و خشک و زمستان معتدل و بارانی است، بهترین شرایط اقلیمی را برای کاشت زیتون

۱. به ترتیب دانشجوی سابق کارشناسی ارشد و استاد علوم باغبانی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شیراز

آندوسپرم به شدت کم شد. غلظت سیس - آبسایزیک اسید، در رویان هم‌زمان با افزایش دوره چینه‌سرمایی دمایی از دو هفته به چهار هفته، کاهش یافت. میزان مواد شبه جیبرلینی در رویان و آندوسپرم معمولاً پایین بود. در رویان بین میزان جیبرلیک اسید و سیس - آبسایزیک اسید ارتباط منفی بود. با توجه به این‌که افزایش مواد شبه جیبرلیک اسید، هم‌زمان با کاهش مواد شبه آبسایزیک اسید، در طول دوره چینه‌سرمایی در قسمت‌های مختلف بذر، برای تنژگی بذر زیتون لازم است، تغییرات مواد شبه جیبرلیک اسید در طول دوره چینه‌سرمایی در کل بذر، هم‌چنین تغییرات آن در قسمت‌های مختلف بذر مورد بررسی قرار گرفت.

مواد و روش‌ها

در سال ۱۳۸۲، آزمایش‌هایی به منظور بررسی تغییرات مواد شبه جیبرلیک اسید در بذر زیتون در آزمایشگاه بخش باغبانی دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز صورت پذیرفت. میوه‌های مورد نیاز، از مرکز تولید نهال زیتون باغ بش، واقع در شمال غربی شیراز و ایستگاه تحقیقات زیتون شهرستان کازرون تهیه و بذرهای مورد استفاده برای پژوهش از این میوه‌ها استخراج گردید.

بذرهای مورد استفاده، از گیاهان مادری در مرحله بالغ (سبز مایل به زرد) برداشت شدند. پس از انتقال میوه‌ها به آزمایشگاه، قسمت گوشتی آنها (برون بر و میان بر) حذف و بذرها شسته و در معرض هوای آزاد قرار داده شد تا خشک شوند. پس از این‌که بذرها خشک شدند، در دمای اتاق (24 ± 1) تا زمان استفاده نگه‌داری شد. در این پژوهش از بذر رقم‌های آرکینین (Arbequina) و زرد استفاده شد.

بررسی تغییرات شبه جیبرلیک اسید در بذر، در طول دوره

چینه‌سرمایی

بذرهای پس از حذف پوشش سخت، به مدت ۲۴ ساعت داخل آب قرار داده شد، سپس ضدعفونی سطحی شدند و پس از آن

تعدادی از جمعیت‌های بذری ممکن است به طور نامنظمی تا ۳ سال یا حتی بیشتر طول بکشد (۱۶). به‌نژادی کمی روی توسعه ارقام و پایه‌ها در درختان زیتون صورت گرفته، که دلیل عمده آن، درصد پایین تنژگی (حدود ۵ تا ۱۰ درصد) در بذرهای زیتون می‌باشد (۶). تا چندین سال پیش، برنامه‌های اصلاحی در زیتون، به دلیل میزان پایین تشکیل میوه (۱ تا ۴ درصد) هم‌به صورت طبیعی (۴ و ۸) و هم بعد از گرده افشانی مصنوعی (۱۲) خیلی محدود بود. علاوه بر این، مراحل تنژگی بذرها، رشد دانه‌ها و انتقال به مرحله زایشی تا توسعه گل‌آذین‌های میوه ده، طولانی بوده، هم‌چنین در جمعیت دانه‌ها به دلیل تفرق صفات، یک‌نواختی دیده نمی‌شود. اغلب از کاشت بذر تا شروع تولید میوه‌های دورگه، بیش از ۱۵ سال طول می‌کشید (۴). این دوره طولانی مدت، با کاربرد تکنیک‌های جدید کوتاه‌تر شده، هم‌چنین سرعت رشد افزایش یافته و دوره نونهالی کوتاه شده است (۱۳). در بذرهای زیتون اگر پوشش سخت (درون بر میوه)، حذف و خفتگی درونی برطرف شود، می‌توان به درصد تنژگی بالایی دست یافت (۶). مطالعات بعدی روی رقم مانزانیلا نشان داد که رویان برای تنژگی نیازی به چینه‌سرمایی نداشته، به محض آبیگری سبز خواهد شد. در حالی که بذرهای کامل زیتون (رویان، آندوسپرم و پوسته بذر) برای رسیدن به درصد تنژگی بالا، به چینه‌سرمایی در دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد به میزان ۸۰۰ تا ۱۰۰۰ ساعت، نیاز دارند (۱۱).

ویاتیز و همکاران در طی پژوهش‌های خود، میزان ایندول استیک اسید، مواد شبه جیبرلینی و سیس - آبسایزیک اسید را در آندوسپرم و رویان بذرهای زیتون رقم چالکی دیکیس مشخص کردند. در ابتدا بذرهای در دماهای ۱۰، ۲۰ و ۲۵ درجه سانتی‌گراد برای ۰، ۱، ۲، ۳ و ۴ هفته قرار گرفتند، سپس بعد از این مدت، به دمای ۲۰ درجه سانتی‌گراد برای تنژگی منتقل شدند (۱۸). غلظت سیس - آبسایزیک اسید در آندوسپرم، تقریباً سه برابر رویان بود. زمانی که بذرهای تحت تأثیر تیمار سرمایی در دمای ۱۰ درجه سانتی‌گراد برای مدت یک هفته قرار گرفتند. میزان سیس - آبسایزیک اسید در

دور ریخته شد. محلول حاصل (فاز بالایی) مجدداً به دستگاه تبخیر کننده چرخشی در خلاء منتقل و در دمای ۳۶ درجه سانتی‌گراد، عصاره کاملاً خشک گردید. در این مرحله ۲ میلی‌لیتر اتانول خالص به آن اضافه و عصاره حاصل جمع‌آوری و در دمای ۲۰- درجه سانتی‌گراد نگهداری شد (۱، ۵، ۱۷).

۲. کروماتوگرافی لایه‌ای

برای این کار از صفحه‌های سیلیکاژل (Silica gel plates)، (Merk، ۲۰ cm × ۲۰ cm × ۰/۲۵ mm) استفاده شد. در ابتدا این صفحات به وسیله اتانول شسته شد تا ذرات گرد و غبار و ناخالصی‌های آن از بین برود. از قسمت پایین صفحه سیلیکاژل به اندازه ۱/۵ سانتی‌متر جدا گردید، سپس ۰/۲ میلی‌لیتر از عصاره خالص شده از مرحله قبل، به وسیله میکروپیپت روی ۱/۵ سانتی‌متری پایین صفحه، قرار داده شد و این صفحات درون مخزن (تانک) حاوی ایزوپروپانول و آمونیاک ۱/۵ نرمال (به نسبت ۸۵ میلی‌لیتر ایزوپروپانول و ۱۵ میلی‌لیتر آمونیاک) قرار گرفت. پس از اینکه حلال، ۱۵ سانتی‌متر روی صفحه حرکت کرد، صفحه از مخزن خارج و در برابر جریان هوا خشک و قسمت صعود کرده حلال، روی کاغذ سیلیکاژل به ۱۰ قسمت مساوی تقسیم‌بندی گردید (۱۰ × ۱/۵ cm) و توسط چاقوی تیزی هر قسمت، جداگانه تراش داده شد. پودر حاصله در لوله آزمایش جداگانه‌ای ریخته و ۲ میلی‌لیتر اتانول ۹۶ درصد به هر کدام از لوله‌ها اضافه شد و به مدت ۲ دقیقه لوله‌ها در دستگاه مخلوط‌کن سریع (Super mixture)، لرزانده شدند. با این روش مواد شبه جیبرلیک اسید موجود در پودر حاصل از تراش کاغذ سیلیکاژل، در اتانول حل شده و سپس محلول حاصل در پتری‌دیش‌های حاوی کاغذ صافی ریخته شد. بعد از تبخیر الکل موجود، مواد شبه جیبرلیک اسید، باقی‌مانده و برای زیست‌سنجی مورد استفاده قرار گرفت (۱، ۵، ۱۷).

۳. زیست‌سنجی

برای زیست‌سنجی جیبرلین‌ها، از آزمایش هیپوکوتیل کاهو استفاده شد. در ابتدا بذرهای کاهو در توری ریخته شد و زیر

به نسبت ۱ قسمت بذر با ۳ قسمت پیت ماس به عنوان محیط نگهدارنده رطوبت، آمیخته شد و در دمای ۱۰ درجه سانتی‌گراد قرار گرفتند. بذرها در فواصل زمانی ۰، ۱۰، ۲۰ و ۳۰ روز پس از آغاز چینه‌سرمایی از اتاقک رشد بیرون آورده شد و عصاره‌گیری از آنها صورت گرفت. سپس با استفاده از روش کروماتوگرافی لایه‌ای (Thin Layer Chromatography) (TLC)، مواد شبه جیبرلیک اسید از عصاره جدا گشته و به وسیله زیست‌سنجی هیپوکوتیل (Hypocotyle) کاهو، میزان آن با استاندارد مقایسه شد که مراحل انجام کار به شرح زیر می‌باشد.

۱. عصاره‌گیری و استخراج

۱۰ گرم بذر زیتون (که پوشش آنها قبلاً حذف شده بود) توسط هاون چینی کاملاً سائیده شده، سپس ۸۰ میلی‌لیتر اتانول ۸۰ درصد (۸ میلی‌لیتر اتانول به ازای هر ۱ گرم بذر) به آن اضافه گردید. این مخلوط، به مدت ۹ ساعت در شیکر قرار گرفت. سپس به مدت ۲۴ ساعت در دمای ۵ درجه سانتی‌گراد قرار داده شد. سپس به کمک قیف بوخنر که به فلاسک بوخنر و به دستگاه خلاء (Vacuum) وصل شده بود، توسط کاغذ صافی (واتمن شماره ۱) صاف شد. عصاره حاصل با سرعت ۱۰۰۰۰ دور در دقیقه به مدت ۱۰ دقیقه سانتریفیوژ گردیده، تا بقایای بذر از عصاره کاملاً جدا گردد. سپس عصاره به دستگاه تبخیر کننده چرخشی در خلاء (Vacuum Rotary Evaporator) و در دمای ۳۶ درجه سانتی‌گراد منتقل و به حجم ۲۰ میلی‌لیتر رسانده شد. به دنبال آن به وسیله هیدروکسید سدیم ۱۰ درصد، pH عصاره به ۸/۸ رسانده شد. پس از تنظیم pH، عصاره حاصل به قیف جداکننده منتقل و هم‌حجم محلول، اتیل استات (Ethyl Acetate) به آن اضافه شد که در نتیجه آن، دو فاز مختلف به دست آمد، به طوری که فاز بالایی که شامل مواد زاید بود، جدا گردید و فاز پایینی که محتوی عصاره بود، به کمک اسید کلریدریک ۰/۴ نرمال، pH آن به ۲/۴ رسانده و به قیف جداکننده برگردانده شد. مجدداً هم‌حجم محلول، اتیل استات به آن اضافه شد که در این مرحله فاز بالایی (فاز اتیل استات) را نگهداری کرده و فاز پایینی که محتوی ناخالصی بود،

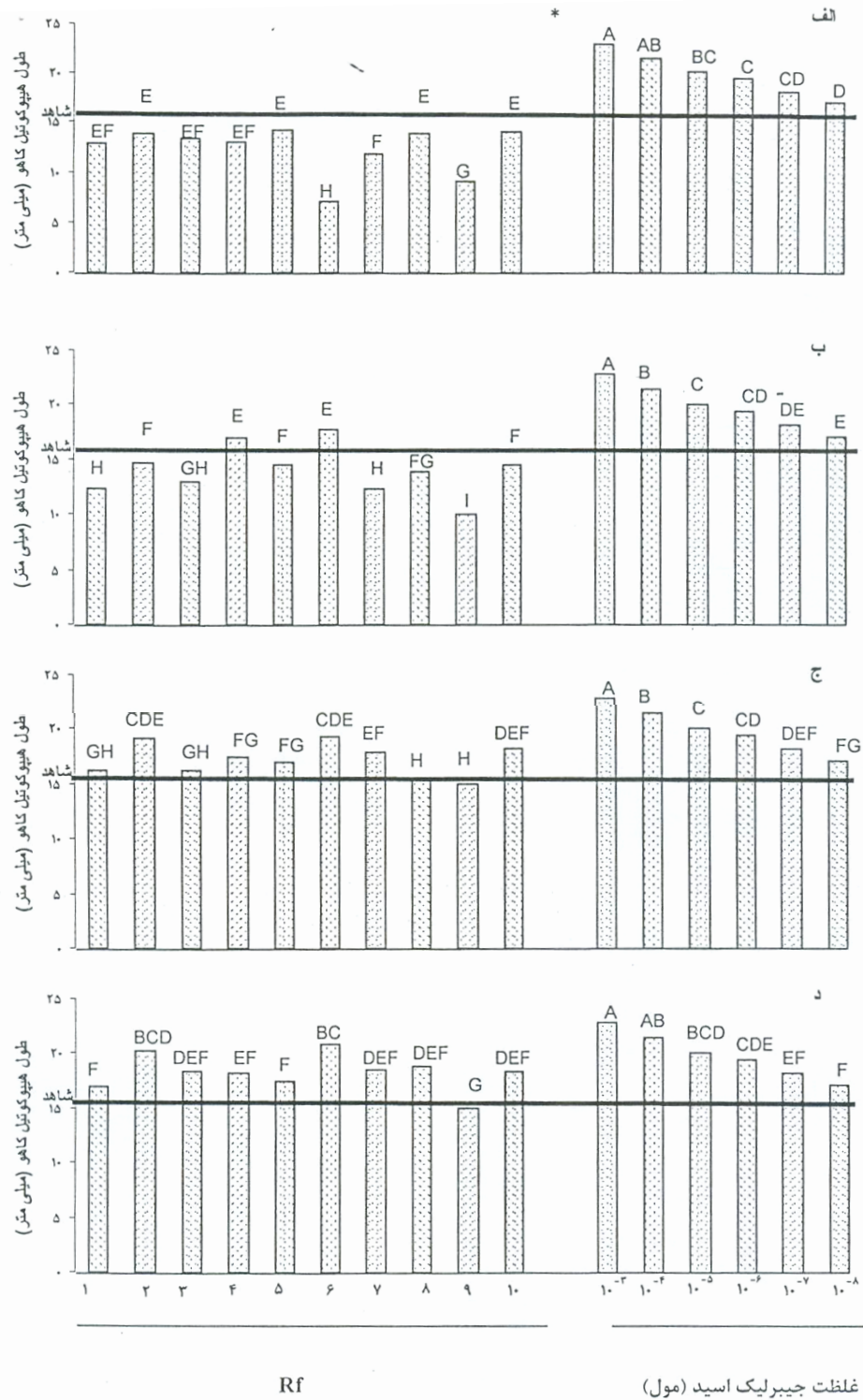
زرد و آربکتین، با افزایش چینه سرمایی، میزان مواد شبه جیبرلیک اسید، افزایش می‌یابد. در رقم آربکتین (شکل ۱) پس از ۲۰ روز چینه سرمایی، نیاز سرمایی آن، به طور کامل برطرف شده به طوری که طول هیپوکوتیل‌های کاهو، در RF‌های مختلف در مقایسه با ۰ و ۱۰ روز چینه سرمایی، تفاوت قابل ملاحظه‌ای نموده اما با ۳۰ روز چینه سرمایی، طول هیپوکوتیل‌ها در مقایسه با ۲۰ روز، تغییر محسوسی نمی‌نماید. در رقم زرد (شکل ۲) پس از ۲۰ روز، نیاز سرمایی آن، به طور کامل برطرف نشده زیرا طول هیپوکوتیل‌ها در RF‌های مختلف، تفاوت محسوسی با مدت زمان ۰ و ۱۰ روز ننموده اما پس از ۳۰ روز، نیاز سرمایی آن، به طور کامل برطرف شده و میزان مواد شبه جیبرلیک اسید افزایش و هم‌چنین طول هیپوکوتیل‌ها نیز، افزایش یافت.

شکل‌های ۳ و ۴ نشان می‌دهد که تجمع مواد محرک رشد (مواد شبه جیبرلیک اسید) در قسمت‌هایی از بذر (بدون چینه سرمایی) مانند آندوسپرم، کم است، زیرا هم در رقم زرد و هم در رقم آربکتین، میزان رشد هیپوکوتیل‌ها در RF‌های مختلف کم بود. از طرف دیگر، میزان رشد هیپوکوتیل‌ها در واکنش به عصاره رویان رقم‌های زرد و آربکتین در RF‌های مختلف در مقایسه با سایر قسمت‌های بذر به طور قابل ملاحظه‌ای بیشتر بود. بنابراین نتیجه گرفته شد که تجمع مواد شبه جیبرلیک اسید با افزایش چینه سرمایی، افزایش می‌یابد. هم‌چنین با مقایسه رشد هیپوکوتیل‌های کاهو در واکنش به عصاره قسمت‌های بذر دو رقم زرد و آربکتین نتیجه گرفته شد که میزان تجمع مواد شبه جیبرلیک در رویان، زیاد و در آندوسپرم و پوسته بذر، کمترین است. نتایج این پژوهش با یافته‌های ویاتزیز و پورلینگز (۱۹۸۶) مطابقت دارد و در سیب علاوه بر GA_3 سایر GA ‌های داخلی در لپه‌ها و محورهای رویانی بذر سیب در طول دوره چینه سرمایی گزارش شده است. در این پژوهش میزان GA_3 به میزان قابل توجهی در دماهای پایین در لپه‌ها افزایش یافت، GA_7 نیز هم‌زمان در محورهای رویانی افزایش یافت. دماهای پایین هیچ تأثیری روی GA_4 نداشت. GA_1 نیز در هیچ مرحله از چینه

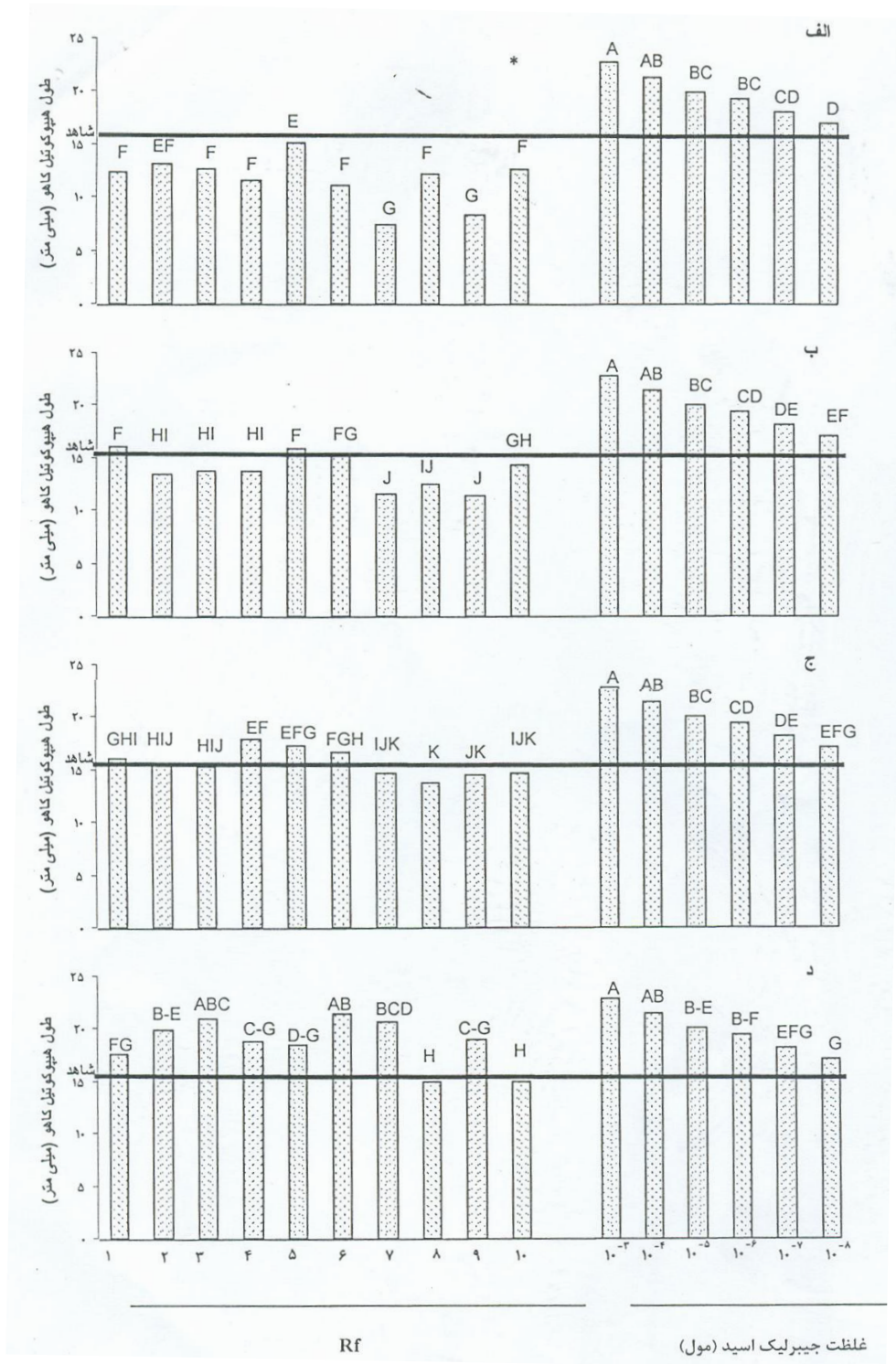
آب جاری به مدت ۳۶ ساعت در معرض نور قرمز، در دمای ۲۵ درجه سانتی‌گراد، قرار گرفتند تا بذرها جوانه بزنند. سپس در هر پتری دیش حاوی مواد شبه جیبرلیک اسید، ۲۵ بذر کاهو قرار داده و ۲ میلی‌لیتر آب مقطر اضافه شد. سپس پتری دیش‌ها به مدت ۴۸ ساعت، به طور مداوم در زیر نور سفید، در دمای ۲۵ درجه سانتی‌گراد قرار داده شدند. بعد از آن، طول هیپوکوتیل‌های کاهو اندازه‌گیری و میانگین طول هیپوکوتیل‌ها با استاندارد جیبرلیک اسید با غلظت‌های 10^{-3} ، 10^{-4} ، 10^{-5} ، 10^{-6} ، 10^{-7} و 10^{-8} مول مقایسه شد (۱ و ۵). (زمان قرار گیری بذرها در پتری دیش‌های محتوی مواد شبه جیبرلیک اسید و پتری دیش‌های محتوی غلظت‌های استاندارد جیبرلیک اسید، هم‌زمان بود). به منظور اجرای این آزمایش، از طرح کاملاً تصادفی با ۳ تکرار استفاده شد، به گونه‌ای که هر تکرار شامل ۲۵ عدد بذر کاهو بود. نتایج به دست آمده، تجزیه آماری شد و میانگین‌ها با استفاده از آزمون چند دامنه‌ای دانکن (Duncans New Multiple Range Test) (DNMRT) با یکدیگر مقایسه شد.

نتایج و بحث

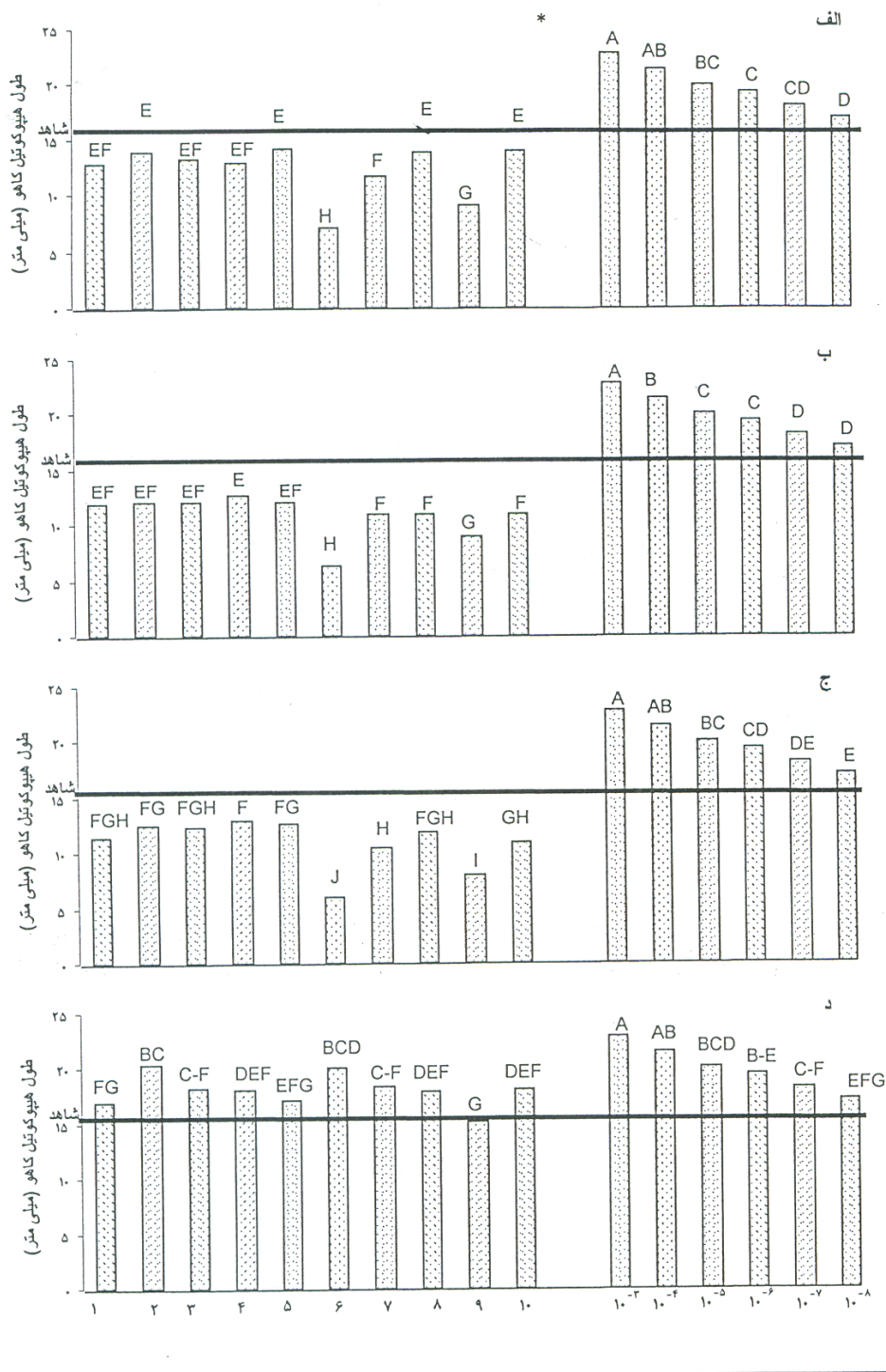
نتایج به دست آمده از واکنش هیپوکوتیل‌های کاهو به عصاره حاصل از بذرها زیتون در زمان‌های مختلف چینه سرمایی نشان داد که با افزایش مدت چینه سرمایی، طول هیپوکوتیل‌ها افزایش می‌یابد. بیشترین طول هیپوکوتیل، مربوط به عصاره حاصل از بذرهایی بود که به مدت ۳۰ روز در دمای ۱۰ درجه سانتی‌گراد قرار داشتند و کمترین طول، مربوط به عصاره حاصل از بذرها بدون چینه سرمایی بود (شکل ۱ و ۲). در پژوهش دیگری از قسمت‌های مختلف بذر دو رقم آربکتین و زرد (بدون چینه سرمایی) عصاره‌گیری به عمل آمد تا مشخص شود که تجمع مواد محرک رشد در کدام قسمت بیشتر است. نتایج حاصل از این آزمایش نشان داد که بیشترین تجمع مواد محرک رشد در رویان است (شکل ۳ و ۴). همان‌طور که شکل‌های ۱ و ۲ نشان می‌دهند، در دو رقم

شکل ۱. واکنش هیپوکوتیل‌های کاهو به غلظت‌های مختلف اسید جیبرلیک و عصاره حاصل از بذر رقم آرکئین در تیمارهای (الف) بدون چینه سرمایی (ب) ۱۰ روز چینه سرمایی (ج) ۲۰ روز چینه سرمایی (د) ۳۰ روز چینه سرمایی
* : ستون‌هایی که با حروف مشترک مشخص شده‌اند. در سطح ۵٪ با استفاده از آزمون چند دامنه‌ای دانکن اختلاف معنی‌داری ندارند.

شکل ۲. واکنش هیپوکوتیل‌های کاهو به غلظت‌های مختلف اسید جیبرلیک و عصاره حاصل از بذر رقم زرد در تیمارهای (الف) بدون چینه سرمایی (ب) ۱۰ روز چینه سرمایی (ج) ۲۰ روز چینه سرمایی (د) ۳۰ روز چینه سرمایی * : ستون‌هایی که با حروف مشترک مشخص شده‌اند. در سطح ۵٪ با استفاده از آزمون چند دامنه‌ای دانکن اختلاف معنی‌داری ندارند.

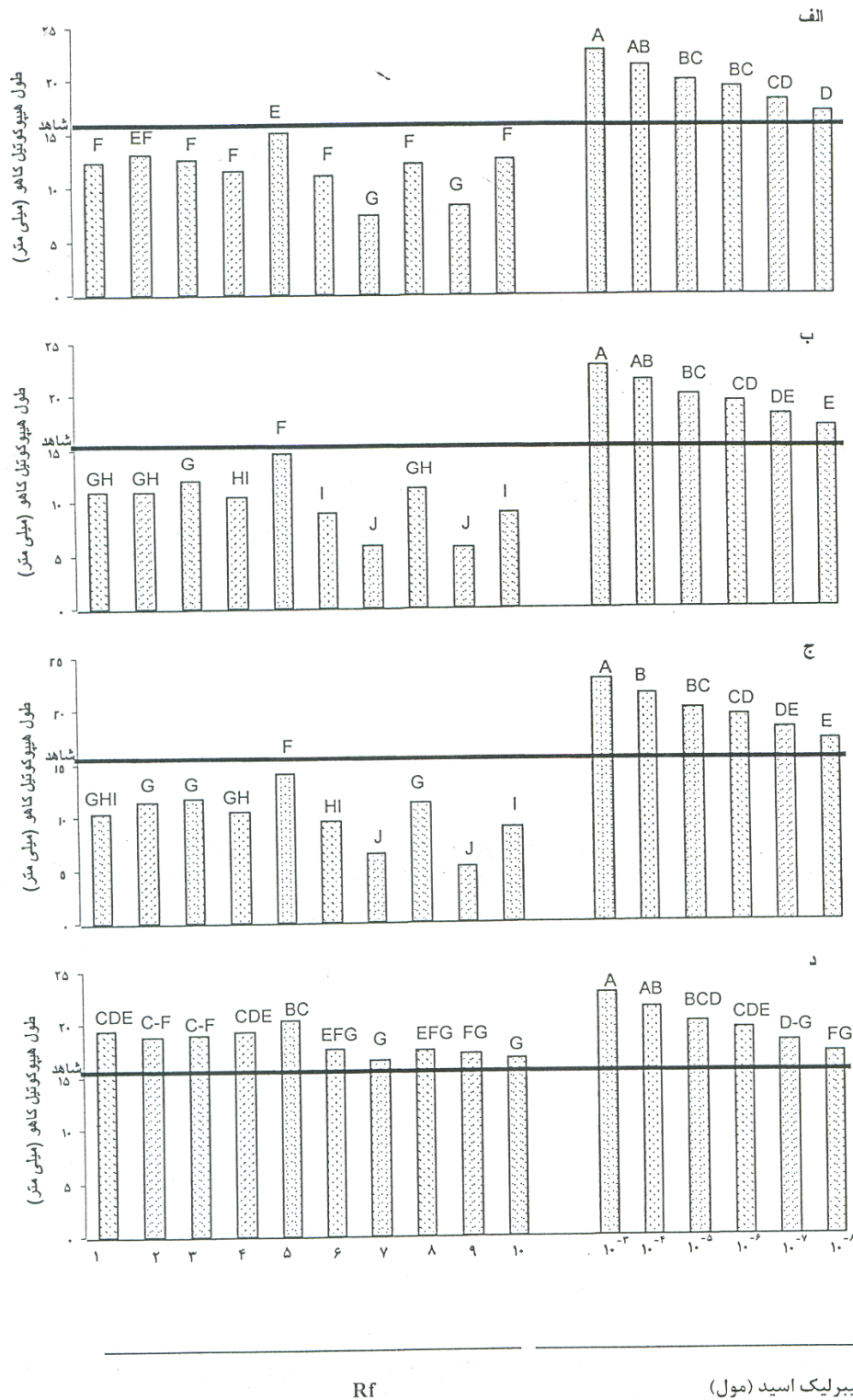
Rf

غلظت جیبرلیک اسید (مول)

شکل ۳. واکنش هیپوکوتیل‌های کاهو به غلظت‌های مختلف اسید جیبرلیک و عصاره حاصل از قسمت‌های مختلف بذر رقم آرکئین

(بدون چینه‌سرمایی) (الف) بدون کامل (ب) آندوسپرم به همراه پوسته بذر (ج) آندوسپرم (د) رویان

*: ستون‌هایی که با حروف مشترک مشخص شده‌اند، در سطح ۵٪ با استفاده از آزمون چند دامنه‌ای دانکن اختلاف معنی‌داری ندارند.

شکل ۴. واکنش هیپوکوتیل‌های کاهو به غلظت‌های مختلف اسید جیبرلیک و عصاره حاصل از قسمت‌های مختلف بذر رقم زرد

(بدون چینه سرمایی) الف) بدون کامل ب) آندوسپرم به همراه پوسته بذر ج) آندوسپرم د) رویان

* : ستون‌هایی که با حروف مشترک مشخص شده‌اند، در سطح ۵٪ با استفاده از آزمون چند دامنه‌ای دانکن اختلاف معنی‌داری ندارند.

- سرمایی پیدا نشد (۹). در بذر فندق با افزایش طول دوره چینه‌سرمایی، افزایش اندکی در میزان مواد شبه جیبرلیک اسید گزارش شد (۱۵). در پژوهش دیگری دیده شد که در بذرهای هلو در طول دوره چینه‌سرمایی، میزان GA_7, GA_3 افزایش یافتند (۷). هم‌چنین دیده شده که در بذرهای آلو در طول ۹۰ روز چینه‌سرمایی، میزان مواد شبه جیبرلیک اسید افزایش یافتند (۱۴).

منابع مورد استفاده

۱. بانی نسب، ب. ۱۳۷۵. رکود بذر و اثر اسید جیبرلیک بر رشد دانه‌ها دو گونه پسته وحشی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم باغبانی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شیراز.
۲. بی‌نام. ۱۳۷۳. برگزیده مقالات اولین گردهمایی سراسری بررسی مسائل زیتون. انتشارات فجر رایانه.
۳. طباطبائی، م. ۱۳۷۴. زیتون و روغن آن. صندوق مطالعاتی توسعه کشت زیتون، چاپ اول، ۴۰۰ صفحه.
4. Acebedo, M. M., S. Lavee, J. Linan and A. Troncoso. 1997. *In vitro* germination of embryos for speeding up seedling development in olive breeding programmes. *Sci. Hort.* 69:207-215.
5. Baninasab, B. and M. Rahemi. 2001. Seed dormancy in *Pistacia mutica* F. & M. *Iran Agric. Res.* 20:181-188.
6. Crisosto, C. and E. G. Sutter. 1985. Role of the endocarp 'Manzanilla' olive seed germination. *J. Amer. Soc. Hort. Sci.* 110:50-52.
7. Diaz, D. H. and G. C. Martin. 1972. Peach seed dormancy in relation to endogenous inhibitors and applied growth substances. *J. Amer. Soc. Hort. Sci.* 97:651-654.
8. Griggs, W. H., H. T. Hartmann, M. V. Bradley, B. T. Iwakiri and J. E. Whisler. 1975. Olive pollination in California. *Calif. Agric. Exp. Sta. Bull.* 869:1-50.
9. Huanpu, M., P. S. Blake and G. Browning. 1997. Ghanges in content of endogenous methyl jasmonate and gibberellins A_3 , A_4 and A_7 measured by gas chromatography-mass spectrometry during stratification of apple seeds. *Seed Abst.* 20 :303.
10. Hudson, T. H., E. K. Dale, F. T. Davies, Jr and R. L. Geneve. 2002. *Plant Propagation, Principles and Practices*. 6th ed., Prentice & Hall of India Private Ltd., New Delhi.
11. Lagarda, A., G. C. Martin and D. E. Kester. 1983. Influence of environment, seed tissue and seed maturity on 'Manzanillo' olive seed germination. *HortScience* 18:868-869.
12. Lagarda, A., G. C. Martin and V. S. Polito. 1983. Anatomical and morphological development of 'Manzanillo' olive seed in relation to germination. *J. Amer. Soc. Hort. Sci.* 108:741-743.
13. Lavee, S. 1990. Aims, methods and advances in breeding of new olive cultivars. *Acta Hort.* 286:23-36.
14. Lin, C.F. and A. A. Boe. 1972. Effects of some endogenous and exogenous growth regulators on plum seed dormancy. *J. Amer. Soc. Hort. Sci.* 97:41-44.
15. Mathur, D. D., G. A. Couvillon, H. M. Vines and C. H. Hendershott. 1971. Stratification effects on endogenous gibberellic acid in peach seeds. *HortScience* 6:538-539
16. Sotomayor-Leon E. M. and J. M. Caballero. 1990. An easy method of breaking olive stones to remove mechanical dormancy. *Acta Hort.* 286:113-116.
17. Tafazoli, E. 1975. Fruit growth and development in Strawberry (*Fragaria ananassa* Duch). Ph.D. Thesis, Reading University, Reading, England.
18. Voyiatzis, D. G. and I. C. Porlingis. 1986. Quantitative changes of endogenous growth substances in olive seeds subjected to low temperature for breaking their dormancy. *Acta Hort.* 179:173.